

Preek gehouden op 16 februari 2025
in de Westerkerk Amsterdam
Jeremia 17:5-10 Lukas 6: 17-26
door ds. Herman Koetsveld

Het is meestal in de loop van de maandag dat ik kijk welke teksten het oecumenisch leesrooster voor de zondagmorgen op ons bordje legt. Zo ook afgelopen maandagmorgen. Jeremia en Lukas. In één oogopslag is duidelijk: beide teksten schetsen vlijmscherpe tegenstellingen, contrasten zo je wilt. En dan ook beiden voorzien van al even scherpe waarschuwingen aan de lezers.

De intensiteit hiervan maakt in mijzelf onmiddellijk contact met de intensiteit van wat nu gaande is, wat tot ons komt en in de afgelopen week uitgroeide tot bizarre proporties. Iemand zei tegen me (en met hem zijn er velen en wie weet herken je het zelf ook): 'Ik heb me afgesloten voor het nieuws, ik kan het niet meer aanzien, ik kan het niet meer aan'.

Neem alleen al zo'n schrikbeeld-zinnetje van de profeet: 'Hij staat in een steenwoestijn, in een verzilt en verlaten land'. Steenwoestijn. Ik kan er niks aan doen, ze doemen ongevraagd en telkens weer zo diep ontregelend aan me op: die beelden van de Gaza-strook. Nee, die woestijn is niet verlaten. Nog niet. Maar president Trump riep tot verbijstering van heel de wereld met een glimlachende premier Netanyahu naast zich dat dat wel zijn bedoeling is: dat deze steenwoestijn verlaten gaat worden door de Palestijnen die daar letterlijk al sinds mensenheugenis wonen.

Na het grote moorden nu dit voorstel om het karwei middels etnische zuivering af te maken. Mooie plek, daar aan de Middellandse Zee, vinden deze mannen van macht en geweld, om het om te toveren tot een strook van resorts en boulevards voor al die mensen die van gekkigheid niet meer weten wat zij met hun geld moeten doen. De contrasten van de lezingen – ik kan het niet helpen – gaan onmiddellijk rijmen met die van de afgelopen week en heel onze tijd: 'Wee jullie die rijk zijn, jullie hebben je deel al gehad' zo citeert Lukas de woorden van Jezus.

Even terug; ik had het over maandagmorgen als opmaat voor de voorbereiding van dit moment. De orde van dienst voor dit uur moet in de grondverf. Maar ik vind geen geschikt lied om de woorden van de profeet Jeremia mee te beantwoorden. Ik besluit in overleg met Evan een poging te wagen een liedtekst te maken bij de ook hier contrasterende beelden van de struik in de dorheid van de woestijn en de diep wortelende boom aan de rivier. Dinsdagmorgen stuur ik hem de tekst en woensdagavond zit het lied met zijn melodie in mijn inbox.

Da's mooi natuurlijk, de geboorte van nieuw liturgisch leven. Maar het is veel meer dan dat. Het betekent voor mij veel meer dan dat. Ik moest even een woord zoeken voor dat 'meer': het is noodzaak. Taal, woord, in de vorm van liedteksten, gedichten, overdenkingen, verhalen, essays in de publieke ruimte;

en dagboekfragmenten, brieven, mails, apps in of vanuit het persoonlijke domein wat misschien met mensen in je netwerk wordt gedeeld: het is bittere én genadevolle noodzaak om tot verstaan te komen, om de stem van de Geest in alles en vaak ook ondanks alles op te vangen en ons hart en onze ziel eraan op te halen, of, zoals vanmorgen, ernstig gewaarschuwd te zijn.

En zo kwam het in de oude kerk op formule: God spreekt tot ons door Woord en Geest. Die twee horen onlosmakelijk bij elkaar en zijn niet te scheiden, hooguit te onderscheiden. Het woord zonder geest leidt tot religieus fundamentalisme en politieke barbarij. En andersom: geest zonder woord leidt tot religieuze hoogmoed of sektarische luchtfietserij.

Lukas heeft een overlevering gehoord of gelezen waar zijn collega Matteüs ook van wist: een bron met vooral teksten die Jezus uitgesproken zou hebben. Matteüs bundelt de teksten uit die voor ons onbekende bron in 5 toespraken, waarvan de eerste en de grootste, de bergrede de bekendste is vanwege zijn radicaal nieuwe weg die Jezus daarin wijst, je weet wel, waar Jezus onder meer roept dat je je vijanden lief moet hebben en meer van dat soort in onze oren vaak bizarre aanbevelingen.

Lukas pakt het anders aan: hij strooit groepjes teksten uit deze bron als het ware door heel zijn evangelie heen met opmerkelijk veel aandacht in Jezus' woorden voor vrouwen en armen. Zo schetst Lukas de situatie hij Jezus uit die bron gaat citeren: 'Toen Jezus met hen (zijn leerlingen dus) de berg was afgedaald, bleef Hij staan op een plaats waar het vlak was'. Bij Matteüs spreekt Jezus op die berg: als een nieuwe Mozes, dichtbij God deelt hij zijn radicaal nieuwe visie op de Torah.

Maar Lukas vertelt dat Jezus de berg juist afdaald en zich dan onder de mensen begeeft: zelfde beeld: Jezus komt vanuit zijn gebed op de berg, dus vanuit zijn verbondenheid met God, maar hier daalt hij af. 'Naar die vlakke' staat er met nadruk: hij komt op ons niveau, ja, tussen ons in, zijn woorden aanreiken. Men wil hem aanraken en door hem aangeraakt worden om genezen te worden.

En naar zijn woorden luisteren, om ook innerlijk genezen te worden. Het is dringen geblazen in de vlakke van ons bestaan als het gerucht zich verspreidt dat een mens naar lichaam en ziel tot heling kan komen.

Heeft Matteüs acht zaligsprekingen, ieder gevolgd door een belofte: 'Zalig (of gelukkig) zijn de armen van geest, want voor hen is het koninkrijk van de hemel'. Lukas heeft de helft, vier dus, maar in de directe aanspreekvorm. Niet een 'zij', maar 'jullie', die mensen die om Jezus heen – en ook wij worden daarmee direct aangesproken: 'Gelukkig jullie die arm zijn, want van jullie is het koninkrijk van God'.

Armen, hongerigen, treurenden, mensen die vanwege hun geloof in Christus gehaat en vervolgd worden. Jullie, ja nu ervaar je de diepten, de onmenselijkheid, het duister, de uitzichtloosheid. Maar juist vanwege de oorzaak: jouw armoede, jouw bestaansonzekerheid, je verdriet, dat je er niet zou mogen zijn om hetgeen je gelooft: jou, jullie heeft God in het bijzonder in het oog. Zijn liefde en toekomst scheppende ingrijpen gaat allereerst en allermeest naar jullie uit.

Maar dan, wat ik al zei, de tekst van Lukas is zo scherp in de tegenstellingen die nu afgevuurd gaan worden, eveneens op een 'jullie': de rijken, mensen die baden in weelde en overvloed, de mensen die leven om de pret en alles weglachen, de grote namen die er alles aan doen om zich te laten bewonderen, en zichzelf koste wat kost hun belangwekkende posities veilig te stellen.

Wee jullie, roept Jezus nu. Wee u. 'Ouai', staat er. En daar hoor je oei en au in. De evangelische omkering van Gods voorkeur voor de mensen die er aan onderdoor gaan, de snoeiharde waarschuwing voor wie denkt met macht en geld, met racisme en eigen-volk-ideologie en een uitvergroting van het eigen opgeblazen ego als de spreekwoordelijke olifant door de porseleinen kast van de zo kwetsbare schepping en de maatschappelijke verhoudingen te kunnen gaan stampen: deze Jezus-woorden in deze week, in deze tijd. Oei en au!

Wee jullie, die nog steeds met oogkleppen op enkel het eigen genot op de eerste plaats zetten. Wee jullie die weigeren in te zien welke onmogelijk hoge prijs en zoveel leven bedreigend wordt betaald voor de hedonistische levensstijl die geen enkele rekening houdt met wat onze aarde nog aankan.

Wee u, die willens en wetens verdelgingsmiddelen blijven gebruiken die hele ecosysteem van Gods schepping aan het vernietigen zijn enkel met het oog op het verdienmodel voor de aandeelhouders.

Wee jullie, die geloven in vrede enkel door de wapenfabricages tot ongekende hoogten op te stuw en dus vertrouwen op de heilzaamheid van angst en afschrikking.

Wee jullie die het toestaan dat jonge kwetsbare vrouwen uit heel de wereld geronseld worden om in de etalages van jullie stad te gaan staan om hun lichaam te verkopen als winstmodel voor mensenhandelaars en pandjesbazen. Wee jullie, als je de mens die moest vluchten voor oorlog en geweld en die alles achter zich moest laten om het vege lijf te redden niet meer als mens zien, maar als een onderdeel van een plaag die je moet bestrijden. Wee jullie. Wee u.

Jeremia, die profeet in diepe crisistijden, roept geen oei en au. Hij roept nog harder: vervloekt de mens die denkt het te moeten zoeken bij de eigen macht. Met als spits, als kernpunt: het is een mens die haar of zijn hart afwendt van

de Eeuwige. Dor, dood, verzilt, geen werkelijk zicht meer op wat ook heilzaam komen kan, wat weer kiemen en groeien en bloeien kan.

Begint Jezus met de 'gelukkig is die en die' uitspraken om dan met de 'wee jullie' tegenstelling te komen, Jeremia draait het om: hij begint met dit vloekwoord, om dan de ruimte van de zegen te verwoorden. Ik heb er een tijd naar zitten kijken, om ze te laten landen, om ze te horen, deze woorden. 'Gezegend wie zijn veiligheid, zijn toeverlaat zoekt bij de Ene'. Het gaat niet hier niet om een 'jullie', een groep, een volk. Het wordt klein, persoonlijk, direct: een mens. Een jij. Een ik. Met die onderzoekende zin dus: wie het zoekt bij de Eeuwige.

Ik had er tijd voor nodig om de troost en kracht van dit beeld tot me te laten doordringen: 'Hij is als een boom geplant aan water, zijn wortels reiken tot in de rivier. Hij merkt de komst van de hitte niet op, zijn bladeren blijven altijd groen. Tijden van droogte deren hem niet, steeds weer draagt hij vrucht.' Prachtig beeld, natuurlijk. Maar het is alsof de profeet de tegenstem in zichzelf hoort die zegt dat dit wel erg gemakkelijk en vooral niet realistisch klinkt: als jij en ik nu maar ons hart openstellen voor God, dan moet alles toch wel goed komen? Zo kan dat gaan klinken. Dan hangt het dus toch alles van onze innerlijke attitude af.

Maar zelfs deze wellicht tot enig optimistisch stemmende gedachte omtrent onze eventueel goede voornemens en goede bedoelingen wordt in één eveneens scherpe contrast-zin van tafel geveegd. Met de woorden van de Naardense Vertaling: 'Een beentjelichter is het hart, meer dan alles, ongeneeslijk is het,- wie kan het kennen?'

'Wie zal het kennen?' Wie weet de weg? Waar gloort het licht? De profeet zet nu al zijn kaarten op de Eeuwige. De enige ruimte, richting, grond van het waarachtige kennen en het naar het licht uitstreckende leven is God zelf. De bron, de rivier, het water waar de boom van ons leven van leeft is de goddelijke bron. En ja, die geeft, die schenkt, die geeft, die zet vrucht, die laat tot wasdom komen als je daarin wortelt, als je met die levensstroom contact maakt.

Jezus weet alles van zijn wezen in God gegrond, wat er ook met hem gebeurt, alle weerstanden, alle dodelijke tegenstand die hem in toenemende mate ten deel valt trotserend. Ja, hij weet zich in alles door de Eeuwige - onze Vader in de hemel - gekend, gedragen, geliefd. En vanuit die diepste overgave van het vertrouwen daalt hij af vanuit Gods nabijheid naar de vlakte van verwarring waar wij nu zijn, kijkt om zich heen en ziet dat intense verlangen bij tallozen naar een geheel, bevrijd en vredevol leven. 'Jullie', zegt hij. Jullie die daar misschien nu nog niets van zien of ervaren, zalig, gelukkig zijn jullie. Niet: worden jullie. Maar: zijn jullie. Gelukkig zijn jullie, want voor jullie is het Koninkrijk van God, waarin jullie getroost, geheel, gevoed en verzadigd van vrede zullen worden.

Wie dat vatten kan, die vatte het. Godzijdank. Amen.